

Bibliotēka un lasīšana. Lasīšanas hermeneitiski fenomenoloģiska analīze

“Māksla nevis pauž (*wiedergeben*) redzamo, bet padara to redzamu.”
Pauls Klē, “Radošā Grēksūdze”

“Mēs zinām tikai to, ko uztveram. Viss, ko piedzīvojam, iznākumā ir tikai mūsu uztvere par notikušo. “Svarīgs nav tas, uz ko skaties; svarīgs ir tas, ko redzi.”
Henrijs Deivids Toro, “Valdena”, Mets Heigs, “Pusnakts bibliotēka”

Atslēgvārdi: *Gestaltung* (formas iekārtošana), topogrāfija, hermeneitika, logos kā *Sammlung* [1] savākti, strukturēti kaut kā krājumi un 2) spēja uztvert kaut kā kopsalikumu kā izlasāmu struktūru; *Sammlung* – 1. krājums, 2. kolekcija], mākslas darba ģenēze.

Lasīšana kā nepieciešama nomiršana un jaunas pasaules piedāvājums: eksistenciālās vientulības pārvarēšana

Domājot par bibliotēku, pirmā atmiņa ir Umberto Eko (*Umberto Eco*) ideja pielīdzināt bibliotēku jeb tās krājumus labirintam, bet bibliotekāru – zināšanu arhivāram, katalogizētājam, bezgalības sistematizētājam un glabātājam. Tad, pārdomājot visas tās dažādās bibliotēkas, kur esmu bijusi, domājot par to, kas nosaka tur atrodamo (nevis uzglabāto, manu-prāt) grāmatu dažādību un šīs dažādības iemeslus (vai tad nevajadzētu būt kaut cik vienādam, tradīcijas noteiktam un pārnestam sastāvam?), iedomāju arī bibliotekāres – cik tās vienmēr un lielākoties neizraisa nekādu interesi kā personības (tāpat kā grāmatveikala pārdevēji), ka tās pilnībā izzūd interesē par grāmatām, pazūd aiz grāmatplauktiem – kā viduslaiku mākslinieki, darinātāji, Dieva cilvēki, kuru personība, vārds

nav svarīgs, ir svarīgs tikai paveiktais, jo viss – jebkas ir Dieva vārda slavināšana, tā kā tam vispār ir nozīme un tikai tā tam ir nozīme.¹

Un pats lasītājs, lasīšana – tā arī ir izzušana, savas personības iznīcināšana, lai dotu iespēju rasties pasaulēm un tad tās piedzīvot kā savas. [Savukārt] Lai radītu mākslu, tēlotājmākslu, plastisko, skatuves mākslu, ir jāpastāv solipsiskam māksliniekam Ego, kuru tas izpauž gan ar praktisko veiklību materiālā, gan domās, gan intencē, izstāstot Radīšanas stāstu – par to, piemēram, ļoti skaidri stāstīts Paula Klē (*Paul Klee*) Bauhauša lekcijās (1921–1931) un piezīmēs.² Par to arī romantisma diskusija, kas vēl aizvien ir diskursīvā vide, un sarunu partneri par mākslas teoriju mākslinieku pašinterpretācijās gan Klē, gan viņa laikabiedriem; proti, ja māksla nav dabas atdarinājums, vai pastāv universāli, transcendentāli skaistā principi, klasiskais skaistums, kurus imitējot, atkārtojot, panākot, kaut kas iegūst mākslas darba statusu. Šellings (*Friedrich Wilhelm Joseph Schelling*),

¹ Eko, U. *Rozes vārds*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 1998, 54. lpp.

² Sk. Klē piezīmju transkripciju pēcnāves izdevumos *Beiträge zur bildnerischen Formlehre*, kā arī interneta resursu <http://www.kleegestaltungslehre.zpk.org/ee/ZPK/BF/2012/01/01/003/>

vēlāk un nedaudz citādi arī Martins Heidegers (*Martin Heidegger*), Vasilijš Kandinskis (*Wassily Kandinsky*), Klē argumentē pret, Šellings raksta, ka mākslas darbs top individuālā radīšanas aktā, kas pats ietver savus noteikumus, ka garam, intencei, paša izdomātiem principiem, struktūrai, stāstam (Heidegers to sauc par *Dichtung*) tad piemīt *physis* – dabas pašradošais raksturs.³

Meta Heiga grāmatā “Pusnakts bibliotēka” ir skaista rindkopa, ievadmoto: “Starp dzīvi un nāvi atrodas bibliotēka, – viņa [bibliotēkare – L. G.] teica. – Un šajā bibliotēkā ir bezgala daudz grāmatplauktu. Katra grāmata dod iespēju izmēģināt citu dzīvi, kuru tu būtu varējusi dzīvot. Redzēt, kā būtu tad, ja tu būtu varējusi dzīvot. Redzēt, kā būtu tad, ja tu būtu izdarījusi citas izvēles [..] Vai tu būtu rīkojusies citādi, ja tev būtu iespēja atcelt to, ko nožēlo.” [Un piebilde no 12. lpp.: “Bibliotēka bija mazs patvērumš no civilizācijas.”]⁴

Līdz ar citiem arī Moriss Blanšo (*Maurice Blanchot*) raksta par iztēles, iedomātā, haosu un neesamību pārvarošo spēku; ir dažādas stratēģijas: Orfejs, mūzika izved Eiridiki no pazemes, Odisejs neļaujas sirēnu dziesmām, aizbāzdams ausis un iegūstot distanci un vērotāja skatpunktu. Bet lasīšana ir izzušana, nomiršana un piedzimšana no jauna, sevis zaudēšana – lasītāja nepieciešamā vientulība sastopas ar rakstītāja vientulību, jeb vai tas ir kas cits? Bibliotēka ir kā galaktika, miljoniem nenoteiktas sakārtas pasaulu, kas bieži vien pilnīgi nejauši gadījās vienā plauktā, telpā (ziedotas, bibliotēkas

iepirkumu speciālista zināšanu un izpratnes noteiktas, blakus esošās universitātes pētījumu projektiem pakārtotas, tradīcijas pārnestas vērtības). Lai pilnvērtīgi, tas ir, alētheiski, zaudētu sevi, gluži kā nomirstot, bezgala svarīga ir valoda, kurā sevi zaudēt, vārdi, stāstījums, stils, jo tieši tie veido “jaunās pasaules” kosmosu, telpisko kārtību, ko lieliski (atkal) apraksta Pauls Klē (citātus sk. tālāk tekstā).

Heidegers, interpretējot/atsaucoties uz tradīciju, raksta (piemēram, savā galvenajā darbā “Esamība un laiks”), ka runa (*Rede*) ir prezentējošais un intencionālo klātbūtni strukturējošais elements – tādā nozīmē un gadījumā – ja klātbūtne ir esošā esamība, kuras pretstats, kā ierasts, ir neesamība un esamība, domāta kā [visa] esošā kā tāda veselumā esamība. Tas ir, kāda zināšana par to, kā kāds esošais ir pēc principa un būtības, kur zināšana lielākoties un parasti iegūta pārmantotu zināšanu, viedokļu, aizspriedumu adaptēšanas jeb savējisakošanas rezultātā.⁵ Runāšana ir klātbūtnīga par darišanu, rakstīšanu, žestiem; radītspēja Rietumeiropā tāpat ir logocentriska. Bet, ja “diference”, būtības atšķirība būtu nevis starp esamību–neesamību, bet gan starp esošo–esamību? Dekonstruācijas mērķis ir atklāt kaut ko noteicošu, pārvaldošu, bet skatam slēptu – kādu sistēmu, piemēram, vai noteikumus, to izraisītās sekas, piemēram, Rietumu tradīcijas ierasto jēdzienu “esamība”; vai “runāšanas” milzīgo pārsvaru pār žestu un rakstību, ko var izlīdzināt valodas neatkarības atziņa, proti, ka pateikts un sadzirdēts vienmēr tiks kas cits – vairāk, mazāk, citādāk, nekā pateikts; ar uzrakstīto/izlasīto ir tāpat – bet tiem piemīt noturīgums, pie rakstītā var atgriezties atkal un atkal, bet arī izlasīti vārdi nekad nav vieni un tie paši. Pīpe tāpat nekad īsti nav “pīpe”.

Ja atšķirība ir starp esošo un esamību, gluži tāpat kā starp runāšanu/klausīšanos un valodu, lasīšanu/rakstīšanu un valodu, nevis starp esamību un neesamību, tad esošais kļūst

³ Īsumā par vācu romantisma diskursu, ko pieminu, atsaucoties uz Šellingu. Arī pēc Šellinga domām, māksla ir izpausme (*Ausdruck*), bet ne “cildena rakstura izpausme līdz ar garīgo jēdzienu izpausmi”, kā to saprot Vinkelmanis. Šellings aicina atteikties no atdarināšanas mākslas un aizstāt mākslu, kas ataino dabas un cilvēka “iekšējo dzīvi” (Schelling, F. W. J. *Über das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1983). To pašu, ko Šellings, izsaka arī Pauls Klē.

⁴ Heigs, M. *Pusnakts bibliotēka*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2021, 12. lpp. un ievada moto.

⁵ Sal. Heidegger, M. *Sein und Zeit*. GA 2. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976, § 34–35.

estētisks un ikreiz top Šellinga aprakstītajā brīvības radošajā aktā; [ši esošā] kādas esamības zināšana iepriekš viennozīmīgi nenosaka esošo. Heidegers estētikai darbā “Esamība un laiks” kā svarīgāku pāri pārsta pragmatiku [darošu iesaisti pasaulē, ikdienas praktisko saprātu *phronēsis*]: no esamības, radot diferenci ar runu / predicējošu izteikumu, kas teic tradīcijas pārnesto esamību (patiesību) S-P formā, var paglābt esošā ikdienišķā nozīmība, kas esošā esamības jēdzienisko sakārtu aizstāj ar pragmatiskā pielietojumu nozīmību tiklojumu “priekš [tam]-lai”, kas ikreiz [kādā dzīves pasaulē] ir gana stabils, lai aiztaupītu logocentrismu, nepieciešamību uzskatīt runāšanu par vienīgo izturēšanos, kas balstās uz noturīgām izpratnēm par kaut ko, pašam apzinoties, ko saprot un runā: runāšana ir ne tikai izturēšanās – vienīgā nozīmes artikulējošā darbība, tādā piederīga esamībai, savukārt rīcība tāda nav, – bet arī nostājas noteikta uzvedība ne. Pīpe nekad īsti nav “pīpe”, bet pateikt, kā tā ir pēc būtības, tīri labi var arī kāda īsta pīpe – pīpēta, uz galda guļoša, salauzta, proti, tad, kad atklājas, kam tā ierasti domāta. Iesaiste praktiska lietojuma saistēs aizstāj nepieciešamību būt iesaistītam esamībā, kas ir jēdzieniskā sakārta, esošā kā tāda veselumā jēdziens, kura patiesība ir izteikums.

Pēteris Ceillingers (*Peter Zeillinger*) uzrakstījis rakstu lasīšanas fenomenoloģijā “Par lasīšanu. Heidegers un izvairīšanās no izteikuma teikuma”⁶ – par to, ka arī literārs teksts var iegūt performatīvu raksturu ar dažādiem līdzekļiem: izvairoties no predicējošiem izteikumiem, iekļaujot dažādus stila elementus, valodiskus žestus, visu kaut ko, kas grauj uz metafizisku kārtību, ontoloģisku sistēmu balstītus pamatojumus. Milo Rau (*Milo Rau*) savā Hannai Ārentei (*Hannah Arendt*) veltītajā tekstā raksta, ka no konkrētā, atsevišķā pazušanas sistēmā

glābj iztēle, kāda tā nepieciešama performatīvās, skatuviskās mākslās, kur katrai kustībai, žestam ir nozīme – konkrēta, faktuāla žesta, kustības vai vismaz to izteiksmības nozīmības apzināšanās, citiem vārdiem: faktiskuma ontoloģiju nepieciešamība.⁷

Bet Ceillingers jau runā par lasīšanas tehniku, par fenomenoloģisko tehniku – nevis par lasīšanu kā iespējamo nāvi un atdzimšanu kādā no iztēles pasaulēm, labirintu un jaunu izeju atrašanu, par lasīšanu kā fenomenu, kas par priekšnoteikumu pieprasa sevis zudumu vai zaudēšanu, kam civilizācija gatavo visus priekšnoteikumus, liekot atkal un pamazām zaudēt ticību sevis paša nemaldībai, atvērtām iespējām, brīvībai un priekam par to, ka viss ir iespējams un var izdoties tieši man, ka es bez speciāluma un piepūles ļoti daudz ko domāju pareizi un citi arī: “Viņa neviļus tiecās salīdzināt misis Elmu [bibliotekāri – es] ar savu māti, kas pret Noru izturējās kā pret kļūdu, kura jālabo. Piemēram, bērībā māte bija tik ļoti raizējusies, ka Noras kreisā auss ir mazliet attālāk no galvas nekā labā, un centusies labot situāciju ar līmlenti, ko pēc tam paslēpusi zem vilnas micītes.”⁸

Grāmatu lasot, tajā var “pazust” tāpēc, ka tajā ir tik daudz brīvu vietu, metafiziski un fiziski taustāmu brīvu vietu, kur apstāties, pazust, pasēdēt uz soliņa – starp rindiņām, lapu malās, kādu nekad nav interneta vai audio grāmatās, kuras tev izlasa priekšā. Vai ierakstīt kādu komentāru, tikpat dzīvu kā tas, ko šorīt kāds uz diķa ledus bija uzrakstījis: LELDELE ♥. Kur nevar nospīest podziņu *Delete* un viss vienā sekundē būs izdzēsts, kā nekad nebijis. Arī bibliotēkā var tā pazust – kā tāds komentārs [tekstā, grāmatas malā].

Tu pats neesi darījis neko, lai visas šīs grāmatas būtu te, tavā rīcībā, bet tu vari nākt

⁶ Zeillinger, P. Über das Lesen. Heidegger und die Vermeidung des Aussagesatzes. In: Baur, P., Bösel, B., Mersch, D. (Hg.). *Die Stille Martin Heideggers*. Freiburg, Br.-München: Alber, 2013, S. 243–264.

⁷ Rau, M. *Die Kunst des Widerstands*. Vortrag zur Eröffnung der 21. HANNAH ARENDT TAGE 2018, S. 4 im Text. Milo Rau komentē Astrīdas Lindgrēnas stāstīto Vācijas grāmatirgotāju Miera balvas pasniegšanā 1978. gadā.

⁸ Heigs, M. *Pusnakts bibliotēka*, 11. lpp.

un staigāt gar plauktu plauktiem, paņemt te šo, te to, palasīt, nolikt atpakaļ, klusumā, noslēgtībā, kur patiesi uz kādas Venēras list sēra vai varbūt zelta lietus.

Lasišanas performatīvais logos: *Gestaltung. Sammlung* nojēgums kā nepieciešamais tehniskais termins

Ceillingers sava raksta ievadā pilnībā citē Heidegera nelielo pasāžu par lasišanas–domāšanas–grāmatas–rakstīšanas saistību, ko Heidegers ierakstījis savu “Priekšlasījumu un sacerējumu” sākumā Kopoto rakstu izdevumā. Es ierakstu to te. No Heidegera teiktā izriet, ka autoram ir jāpazūd tekstā tikpat ļoti kā lasītājam, ja viņš grib atklāt esamību ne caur esošo izteikumu loģiski secīgu kopumu, bet gan ja viņš grib ļaut izlasāmajam plaukt un pašpumpuroties (*physis*) lasītāja acu priekšā, kad teksts kļūst performatīvs, sāk žestikulēt, likt pauzes klusējot, piesist kāju semikolā un nostāties kā salūtā izsaukuma zīmē. Performatīva, pseido-klātbūtnes radišana runā (*logos*) ļauj atklāties [citai, nepamanītai] esamības sakārtai tikai tad, ja tas notiek neadekvātā vai neierastā kontekstā.

Lūk, Heidegera pasāža par lasišanu no priekšvārda rakstu krājumam “Priekšlasījumi un sacerējumi”⁹ jeb īss ievads hermeneitiski fenomenoloģiskā lasišanas ontoloģijā:

“Nelasīta šī grāmata ir referātu un sacerējumu kompilējums (*Zusammensetzung*). Lasītājam tā varētu kļūt par krājumu (*Sammlung*), kur vairs nav jārūpējas par atsevišķo [gabalu] atsevišķošanu. Lasītājam tad būtu skaidrs, ka viņš atrodas uz ceļa, kuru iemīnījis autors, kurš

veiksmes gadījumā ir bijis *auctor*, *augere*¹⁰ un izraisījis [domas] uzplaukšanu.

Tādā gadījumā tāpat kā līdz šim [lasītājam tomēr] arī pašam ir nepieciešams nedaudz pacensties, lai izsenis [kopš tradīcijas aizsākumiem] domājamajam (*zu-Denkendes*), bet arī nedomātajam nemainīgos mēģinājumos tiktu gatavota joma, kuras spēles laukā nedomātais pieprasa domāšanu [rosina, izaicina, neatstāj izvēli].

Ja autors būtu autors, viņam šādā gadījumā nebūtu nekas paužams un nekas vēstījams [citiem] (*ausdrücken und mitteilen*). Viņš pat nedrīkstētu rosināt, jo rosinātais jau ir drošs par savām zināšanām.

Autors domāšanas ceļu var tikai ierādīt (*Weg weisen*), nevis gudri [runāt], būt gudrais (*Weiser*) σοφός nozīmē.

Domāšanas ceļi, kuriem pagājušais gan ir pagājis, bet bijis, [vēl aizvien] esošais tomēr paliek nākumā (*im Kommen bleiben*) un gaida domājošos, kas tos ies. Kamēr ierastā un visplašākā nozīmē tehniskā priekšstatišanās vēl aizvien grib [tālāk un tālāk] uz priekšu un visu aizrauj sev līdzī, ierādoši [perspektīvu] paveiroši ceļi (*weisende Wege*) šad tad sniedz skatam brīvību [pavērties uz] vienu vienīgu pa-kalnu (*gibt Aussicht frei*).

Totnauberga, 1954. gada augustā (GA 7,1)¹¹

Tātad, hermeneitiski fenomenoloģiski izprotot jautājumu “kas ir lasišana?”, lasīts tiek autora darbs, un autors nodrošina sekošanas iespēju autora parādītajam ceļam, lai nokļūtu viņa

⁹ Heidegger, M. *Vorträge und Aufsätze (1936–1953)*, GA 7. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976. Vai arī sk. atsevišķu izdevumu (Klett-Cotta, 2004).

¹⁰ *Auctor* – latīņu val. ‘sacerētājs, mudinātājs, izraisītājs, radītājs, ziņotājs’. Auktoram stāstnieka nozīmē ir pieejams pārskats pār visu situāciju, notikumu pilnībā, viņš ir vizinošs, un tas ļauj izteikt ironiskas piezīmes un uzrunāt lasītāju, izteikt mājienus par to, kas būs un sagaida. Pretēja veida stāstītājs ir personisko pārdzīvojumu, iekšējuma paudējs. *Augere* – latīņu val. ‘ļaut augt, apaugļoties, vairoties’ (sal. interneta resursu *Langenscheid*, latīņu-vācu vārdnīcu: <https://de.langenscheidt.com/latein-deutsch/augere>).

¹¹ Heidegger, M. *Vorträge und Aufsätze (1936–1953)*, Vorwort, S. 1.

izvēlētajā un izveidotajā (ontoloģiskajā) spēles laukā, kur, savukārt, uzrodas nevis autora izteikumi, esošā apraksti, bet gan lasītājam tiek sniegta iespēja pašam saprast šo pasauli, kuru Autors viņam radījis, – viņam tikai tiek nodrošināta telpa, spēles lauks sapratnei. Grāmata nodrošina ne tikai iespēju izpratnei, bet arī sniedz iespēju izvēlēties pasauli, kurā būt pasaulē (*In-der-Welt-sein*), kuras saistēs iekļauties. Un ne tikai – grāmata, dodot iespēju izbēgt ikdienai vai, Hugo Balla vārdiem, “ārā no laika”, dod iespēju atklāt un izdzīvot citu redzējuma perspektīvu, esamības un laika sakārtu (iztēlē), kura ir ne mazāk patiesa kā ikdienišķā. Šajā jaunās pasaules telpiskumā no burtiem izaug mājas koki, vienlaicīgi kāds lūdz kāda roku, un tramvajā žāvādamies brauc Šulces kungs (sk. Dadas manifestus, skaņu dzejoļus); bet tam (autora darbam) vienmēr ir jāsaskan ar ideju (autora), jāizpilda idejas prasības, un nedrīkst gribēt neko vairāk, autors nedrīkst uztiept savu gribu – viņš drīkst tikai parādīt to, ko redz pats, radot perspektīvu, atverot vai vismaz gribot atvērt logu uz to pašu acīmredzamo skatu, ko viņš redz.¹²

Lasišana un Logos: nozīmju saistība

Vai lasišana ir zīmju savākšana (*Sammlung*) kā prasme? Jeb lasišana attiecas uz zīmju, teikumu savākumu, krājumu, iedalot atsevišķajā? Kāda ir autora–lasītāja hermeneitiskā attiecība – esošā kā tāda veselumā esamības piedāvājums un pieņēmums? Piekrišana iesaistīties uzrakstītajā darbā kā pasaulē, akceptējot un respektējot iepriekš uzrakstītās un piedāvātās iesaistes iespējas (pasaules kā *Verweisungsganze* – norāžu, saistu veselums).

Citēšu Ceillingera lasišanas fenomenoloģijas sākumu, kur viņš mēģina precizēt, kas tad īsti ir ikdienišķi tik pašsaprotamais lasišanas akts, t. i., uz ko tas attiecas:

“Vai lasišanai nepieciešama sava veida izglītība, [garīgā] pilnveidošanās (*Bildung*) un ievingrināšanās kā tā, ko mēs saucam par “skolu”? Vai varbūt lasišanas jēdzienu īstenībā varētu izstiept uz katru apiešanās formu ar uztvērumiem? Visbeidzot, ja lasišana paliek ierobežota uz uztveri, tad kāda būtu šīs uztveres izcilā jēga? Šķiet gan, lasišana neaprobežojas tikai ar redzi, jo pat akls var lasīt. [...] Varbūt lasišana nav tik cieši saistīta ar vienu noteiktu uztveres veidu – kā tas no pirmā acu uzmetiena šķiet par klausīšanos un skatīšanos –, bet drīzāk ar dotības veidu, ko tā vispārīgākajā formulējumā var saukt par “rakstu” (*Schrift*). Tomēr fenomenoloģija, kas ir jāuztver nopietni, nevar izsmelt sevi uztveramo parādību analītiskā aprakstā.” Tai ir jābūt “transcendentālās lasišanas” fenomenoloģijai, ja lasišanu interpretē kā fenomenu, kas izlasa notikumus, nevis atsevišķus izteikumus.¹³

Pieņemot, ka arī lasišana ir *Gestaltung*, formēšana – gan kā strukturējuma atpazīšanas procesā (esošā kā tāda veselumā esamība), gan arī atsevišķo daļu, formas elementu atsevišķošanā (no esošā kā tāda veselumā pie [viena] esošā kā esošā) noteikta spēles lauka ietvaros, citēšu Paula Klē atziņas no viņa *Gestaltungslehre* par “sakārtas piešķiršanu garīgajam” (*geordnete Geistigkeit*) un pamatprincipiem mākslās (*Gestaltungslehre* – mākslinieciski veidota iekārtojuma, tātad apzināti pēc stāsta un nozīmes strukturētas formas jeb dizaina mācība).¹⁴

Performatīvā klātbūtne ir konkrēta klātbūtne konkrētā spēles laukā. Tādā daudz grūtāk pastāvēt gan abstraktam, bezpersoniskam ļaunumam, gan vispārīgiem pārvēsturiskiem skaistuma principiem. Grāmata, glezna, filma – visi, ciktāl tie ir autora darbi, ir vieta, spēles lauks, kas ierikots pēc topogrāfiskā plāna, kur vārds tapis darbs un kur tiek izspēlēts esamības notikums vai teātris. Šellinga pašradošo

¹² Sal. Heidegger, M. *Vom Wesen der Wahrheit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1967 (1954).

¹³ Zeillinger, P. *Über das Lesen*, S. 247.

¹⁴ Klee, P. *Bildnerische Gestaltungslehre*. 1. *Gestaltungslehre als Begriff*, S. 2.

(*gestaltend*) estētisko aktu ontoloģiski metaforiski izsaka Klē mākslas darba rašanās līdzība ar dīgstošo graudu (sk. iepriekš zemsvītras piezīmē).

Nobeigums

Šie pārspriedumi bija domāti, lai labāk izprastu lasīšanas gan kā savākšanas, gan kā krājuma interpretācijas dubulto raksturu: formu veidojošo (*Sammlung, logos*) un formu iedalīti sadalošo (*Sammlung, logos*) iedabu.

Lasišana hermeneitiski fenomenoloģiskā skatījumā ir tradīcijas savējiskošana nozīmju saprašanā, pakļaujoties noteiktam topogrāfiskam plānam jeb autora noteiktam esamības notikumam.

Lasišana ir kā stāsts par bibliotēku – tradīcijas savējiskošanu, kad tā metaforiski kļūst par vietu, kur aiziet nevis nāvē, bet citā pasaulē – bez lēmumu drastiskajām sekām, ar ko spiests sastapties mūsdienu eksistenciālists-ateists, jo tos ne tikai pieņem auktors, bet arī izvēļu ir bezgalīgi daudz.

Bet vai tad Lasišana kā ontoloģisks notikums, *Gestaltung*, ir vien pasīva Nožēlu grāmatas lasīšana par savām eksistenciālām kļūdām vai veidojoša sēklas grauda dīgšana? Ko piedāvā Pusnakts Bibliotēka, lasīšanai esot “transcendentālai lasīšanai”, nevis dotā (tas ir, uztveramu parādību) analīzei?

Klē piezīmēs varam izlasīt dažādas kosmogonijas: koka stāstu, sēklas grauda stāstu, haosa stāstu. Katrs no tiem ir Ģenēzes stāsts (jeb, Heidegera vārdiem, “notikumi”, stāsti par tapšanu (*Ereignis*)). Tie ir kā pasaules koks, kā mugurkauls, kas notur kopā kā veselumā, savāc (*Sammlung*) katru mākslas darbu, plastisku veidojumu, ciktāl to veido ideāli elementi – punkts, līnija; Pusnakts bibliotēkas krājumu mugurkauls ir Noras dzīves koks – bez Noras nepastāvētu neviena grāmata kā iespējamās dzīves iespēja, nevis grāmatplaukts, bet grāmatas kļūst par iespējamām dzīvēm, tikai Norai

atrodoties uz nāves sliekšņa, pat drusku jau pāri uz citpasaules pusi.

Klē haosa, nekārtības-kosmosa, kārtības attiecību apraksta šādi; varbūt tomēr sanāk, ka Lasišanas ontoloģiskā metafora ir šis Klē “pelēkais punkts”:

“Haoss kā pretstats ir nevis īstais īstenais patiesais haoss, bet gan pie kosmosa jēdziena *ad hoc* (*örtlich* – lokāli, *ad hoc*) noteikts jēdziens. Īstais haoss nekad nenonāk svaru kausos, tas vienmēr paliek nenosverams un neizmērāms. Tas var būt nekas vai snaudošs kaut kas, nāve vai dzimšana atkarībā no gribas vai bezgribas, gribēšanas vai negribēšanas, valdīšanas. Kosmos ----- īstenais haoss ----- haoss kā pretstats.” Īstenais haoss nav tverams jēdzienā, tā jutekļiem tveramais veidols ir matemātisks punkts un pelēka krāsa, ne baltais, ne melnais. Un, tā kā šim punktam piemīt “dzīvība”, proti, iespēja iemantot kustību un kļūt par līniju, sazaroties, augt, nepazaudējot saikni ar citām daļām, iegūt virzību matēriju [, paliekot vienam veidolam, veidojumam, kas vienlaikus ir *Bild, Bildung* – to iespējams ieraudzīt un atpazīt kā kaut kā attēlojumu, arī ieraudzīt ar “stāstu”.¹⁵

Laiku, jebko primāri strukturē iztēle ar stāsta palīdzību. Tāpēc var teikt, ka esamība ir laiks, ir notikums. Mākslas darba sākotne – punkts starp haosu un kosmosu, starp baltu un melnu, pelēks, kas iegūst kustību, virzību, matēriju vibrāciju ziņā. Tā Klē apraksta mākslas darba *Gestalt*, radīta veidola, formācijas, kas neizbēgami kaut ko attēlo (*Bild*) – un attiecīgi kā priekšnosacījumu pieprasa sagatavošanos, ievingrināšanos (*Bildung*) –, uztveri-interpretāciju, lasi, izlasīšanu; tā ir *Gestaltungslehre*.

Bet nevar būt tā, ka, radot mākslas darbu, mākslinieks pats sev galvā stāsta stāstu; ja nu vienīgi tas ir stāsts par līniju, toņu, krāsu raksturu.

¹⁵ Klee, P. *Bildnerische Gestaltungslehre*. 1. *Gestaltungslehre als Begriff*, S. 12–14.

Piemēram, ja piekrīt kaut kur lasītam izteikumam par Klē piezīmēm, ka tās 20. gadsimta un mūsdienu mākslas attīstībai ir tikpat nozīmīgas kā da Vinči atziņas par perspektīvu, un, ja Klē piezīmes, būdamas lekcijas Bauhaus skolā un mācība par veidošanu, formas piešķiršanu tā, lai tā izskatītos kā kaut kā attēlojums, bet ne “tīrs” dabas atdarinājums (pret ko protestē viss 20. gadsimta sākums, turpinot 19. gadsimta beigas un diskusiju ar romantisma estētiku par mākslas teorētiskajiem principiem), tad viņš topošajiem māksliniekiem

māca [mākslas darba vērotāja], lasītāja, skatītienu: ko ieraudzīt, skatoties, piemēram, pa logu uz sniegotu ainavu ar izgaismotu baznīcas torni.

Savukārt lasītājs – arī lasītājam jāizlasa Ģenēzes stāsts jeb [esamības] notikums (par esošo kā tādu veselumā, tas ir, notikums, ideja pakārto sev visu pasauli, kurā tas notiek), ja viņš grib būt īstens lasītājs bibliotēkā, tas ir, lasīt grāmatas (un lasīt pašu stāstu dēļ), nevis lasīt, lai iegūtu informāciju, ko var izdarīt arī interneta mājaslapās.

Avoti un literatūra

- Blanchot, M. Literature and The Right to Death. In: *The Gaze of the Orpheus and Other Literary Essays*. New York 1981.
- Blanchot, M. The Works's Space and its Demand. In: *Space of Literature*. London, Lincoln: University of Nebraska Press, 1982.
- Breton, A. *Die Manifeste des Surrealismus*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1996.
- Eko, U. *Rozes vārds*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 1998.
- Heidegger, M. Sein und Zeit. GA 2. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976.
- Heidegger, M. *Vom Wesen der Wahrheit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1967 (1954).
- Heidegger, M. *Votrāge und Aufsätze*. GA 7. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976.
- Heigs, M. *Pusnakts bibliotēka*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2021.
- Klee, P. Bildnerische Gestaltungslehre. 1. Gestaltungslehre als Begriff. Paula Klē centra Cīrihē interneta resurss pieejams: <http://www.kleegestaltungslehre.zpk.org/ee/ZPK/BG/2012/01/01/004/>
- Klee, P. Schöpferische Konfessio. In: *Schriften, Rezensionen und Aufsätze*. Köln: DuMont Buchverlag, 1976, S. 118–122.
- Rau, M. *Die Kunst des Widerstands*. Vortrag zur Eröffnung der 21. HANNAH ARENDT TAGE 2018.
- Schelling, F. W. J. *Über das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1983.
- Winckelmann, J. J. *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*. Stuttgart: Reclam, 1969.
- Zeillinger, P. Über das Lesen. Heidegger und die Vermeidung des Aussagesatzes. In: Baur, P., Bösel, B., Mersch, D. (Hg.). *Die Stile Martin Heideggers*. Freiburg, Br.-München: Alber, 2013.